

# Asutawa Kogu

2. istungjärk.

Protokoll nr. 71 (44).

1919. a.

Asutawa Kogu koosolek 10. oktoobril  
1919. a. kell 4 p. l. Toompea lossi  
Walges saalis.

Kokku on tulnud 103 Asutawa Kogu liiget.

Walitsuse lauas: haridusminister J. Kartau, rahaminister J. Kukk, kohtuminister L. Olesk, töö-hoolekandeminister A. Palwadre.

P ä e w a k o r d:

1. Maaseaduse eelnõu — III lugemisel.
2. Kõrgema Riigikohtu korraldus — II lugemisel.

Koosolekut juhatab abiesimees A. Birk. Sekretääri kohal abisekretäär H. Raudsepp.

Koosolek algab kell 4.52 min.

Juhataja A. Birk: Awan Asutawa Kogu koosoleku. Päewakord on rahwasaadikutele välja jaotatud ja sisaldab kaks punkti.

## 1. Päewakorra A. Anderkopp täiendamine. (töer.):

Ma teeksin ettepaneku esimese päewakorra-punktina võtta kaks uut punkti, nimelt: Täiendawad walimised Asutawa Kogu juhatuselst lahkunud rhs. Olesk'i asemele ja teiseks määrus kohtuministeeriumile krediidi awamise kohta 50.000 marga suuruses II lugemisel.

Juhataja A. Birk: Rhs. Anderkopp'i poolt on tehtud ettepanek päewakorda täiendada kahe uue punkti üleswõtmisega: esiteks, täiendawad walimised Asutawa Kogu juhatuselst lahkunud rhs. Olesk'i asemele ja teiseks: kohtuministeeriumi krediidi awamise üle. (Hääletatakse.) Nähtawa enamus on ettepanek wastu wõetud. Arutamise korra kohta tahaksin tähendada, et juhatus teeb ettepaneku kõigepealt võtta Asutawa Kogu juhatusel täiendawad walimised, teiseks maaseaduse eelnõu III lugemisel, kolmandaks kõrgema Riigikohtu korraldus II lugemisel ja neljandaks, määrus kohtuministeeriumi krediidi awamise kohta. Sõnasoowijaid ei ole. (Hääletatakse.) Ettepan-

dud järjekord on nähtawa enamusel wastu wõetud.

## 2. Teadaandmine Enne päewakorra muudatuste juurde minemist annan kohta Asutawa Asutawale Kogule teada, et sisse on tulnud Kogu koosseisus. järgmised teadaanded:

„Asutawa Kogu juhatusel. Teatan, et ma Asutawast Kogust välja astun ja Asutawa Kogu liikme kohused maha panen. A. Loorits.“ Peale selle on järgmised teadaanded sisse tulnud: „Asutawa Kogu juhatusel. Teadaanne. Teatan sellega, et ma Asutawa Kogu liikme wolitused maha panen. Palun mind Asutawa Kogu liigete hulgast väljaastunuks lugeda. R. Jaska.“ — „Asutawa Kogu juhatusel. Sellega on mul au teatada, et mul võimalik ei ole osa võtta Asutawa Kogu töödest, sellepärast palun kustutada minu nimi sotsialistide - rewolutsionäärade partei poolt ülesseatud Asutawa Kogu liigete kandidaatide nimekirjast. Kõige austusega Willem Nano. Tallinn, 8. X. 1919. a.“ — „Asutawa Kogu esimehele. Annan teada, et Asutawa Kogu liikme kohusetäitmisest järgmise kandidaadi heaks nimekirjas ennast lahti ütlen. Pärnus, 6. X. 1919. a. Aleksander Podrätshik.“ Järgmine kandidaat on härra Janson, temale on kutse saadetud ja tema võtab tänasest koosolekust osa.

## 3. Asutawa Kogu A. Anderkopp juhatusel täiendawad walimised. (töer.):

Kuidas meie walimise kord jääb, see on senni kindlaks määrata. Tööerakonna rühma nimel paneksin ette valida Asutawa Kogu juhatuselst lahkunud Olesk'i asemele rhs. Seljamaa wanemaks abiesimeheks. Kui meil endised juhatusel walimised olid, siis seati kandidaadid kinnisel hääletamisel üles. Siin tuleks kõigepealt minu arwates walimise kord kindlaks määrata.

Juhataja A. Birk: Rhs. Anderkopp'i poolt on tehtud ettepanek: kõigepealt walimise kord kindlaks määrata. Sõnasoowijaid ei ole. Hääletamisele tuleb ettepanek, kandidaati Asutawa Kogu wanema abiesimehe koha peale kinniselt üles

märkida. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu võetud. Rahvasaadikutele tuuakse lehed kandidaatide ülesmärkimiseks. Iga Asutawa Kogu liige saab ühe walge sedeli, kuhu peale soovitava kandidaadi nimi üles tähendatakse. Kui sedelid kõigile on kätte antud, algab wastu võtmine. (Asutawa Kogu liikmed annavad sedelid juhatajale.) Palun rahwaesitajaid määrata lugemise juurde. Kas kõik sedelid on ära antud? Kõik esitajad on lugemise juures. Tööerakonna poolt on Anderkopp, sotsiaaldemokraatide poolt Kurs-Olesk, sotsialistide-rewolutsionääride poolt Piiskar. Kes rahwaerakonna poolt? (Hüüded: Usaldame!) Kes maaliidu poolt? (Hüüded: Usaldame!) Kes on Saksa partei poolt? (Hüüded: Usaldame.) Ära on antud 91 sedelit. (Loetakse sedelid.) Annan kandidaatide ülesseadmise tagajärjed teada: Nagu tähendasin, on antud 91 sedelit, neist on antud rhs. Seljamaa nimega 53, Inglit — 1, Kann — 3, Kurs-Olesk — 2, Anwelt-Ostra — 2, Oinas — 1, Jans — 1, Laar — 1, Jonas — 1, Onton — 1; 23 sedelit on tühjad ja 1 ei ole mitte tembeldatud lehele kirjutatud ja sellega langeb iseenesest ära. Siis on hääletamisele järgmised kandidatuurid üles seatud: rhs. Seljamaa, Inglit, Kann, Kurs-Olesk, Anwelt-Ostra, Oinas, Jans, Laar, Jonas ja Onton. Küsin kõigi kandidaatide käest isiklikult, kas nad soovivad ennast hääletada lasta. Rhs. Seljamaa, soovite ennast hääletada lasta? (J. Seljamaa, tõer.: Jah.) Rhs. Inglit. (Wahelhüüe: Ei ole siin.) Akl. Kann? (N. Kann, krst.: Suur tänu selle au cest, ei!) Akl. Kurs-Olesk? (M. Kurs-Olesk, sd.: Muidugi mitte.) Akl. Anwelt-Ostra? (A. Anwelt-Ostra, sd.: Ei!) Akl. Oinas? (Wahelhüüe: Ei ole siin.) Akl. Jans? (Wahelhüüe: Ei ole siin.) Akl. Laar? (A. Laar, krst.: Ei!) Akl. Jonas? (Wahelhüüe: Ei ole siin.) Akl. Onton? (A. Onton, sd.: Ei.) Mitmed ei ole nõusolemist saanud avaldada, teised on eitawalt wistanud; nõus on ainult rhs. Seljamaa. Öeldakse, tagaselja ei saa valida, siis lepib Asutaw Kogu wist sellega, et nõusolemine peab olema. Kuna see aga puudub ja nõusolemist ainult rhs. Seljamaa on avaldanud, siis tuleb hääletamisele rhs. Seljamaa kandidatuur, milleks sedelid välja jaotatakse. Ollakse selle seletusega rahul? (Avaldatakse

nõusolemist.) Kuna meil 1 kandidaat on, keda hääletada, siis võib mitu hääletamise wiisi olla: kas nime sedelile kirjutamise abil, või mõne teise kokkuleppe hääletamisega. (Wahelhüüded: Nimi.) On ettepanek tehtud, et nimi sedeli peale tähendatakse; kuna teisi ettepanekuid ei ole, siis ma arwan, et nii tuleb hääletada, et kandidaadi nimi kirjutatakse sedelile. Wahepeal, kui sedelid välja laotatakse, tületan Asutawale Kogule meelde, et resultaadid mitte endistega lahku ei läheks, et kes oma nime weel raamatusse sisse ei ole kandnud, seda praegu teeks.

**A. Anderkopp** (tõer.): Minu arust ei saa nende sedelitega, kus ainult nimi peale kirjutatakse, mitte soovitud tagajärgi kätte, sest osa Asutawa Kogu liikmeid võib tahta erapooletuks jääda, kuna tühjad sedelid aga seega „wastu“ ja „erapooletu“ tähendaksid. Peaks leidma teistsuguse ülesmärkimise korra, kui seda juhataja soovitas.

**Juhataja A. Birk:** Kes poolt on, kirjutab nime, kes wastu on, kirjutab — wastu ja kes erapooletu, annab sedeli tühjalt tagasi. Sedelid on laiali antud ja kandidaat tuleb hääletamisele. Kas soovitakse kindlamat kontrolli? Kas kõik on sedelid ära andnud? Palun lugema tulla neid, kes enne olid. — Annan hääletamise tagajärjed teada. Sedelid oli ära antud 93. 55 sedeli peale oli kirjutatud J. Seljamaa, 12 peale wastu, tühje 24 ja 1 sedelile ei ja 1-le — ja. Kodukorra § 2 juures tuleb järgmist silmas pidada, et kinnisel hääletamisel võetakse ainult need kandidaadid, kes koosolekul wiibiwad ja kes häälteenamuse saawad kogu Asutawa Kogu liikmete arwust. Sedelid jagatakse uuesti välja; kandidaat, kes tarwilikku enamust ei saa, tuleb teist korda hääletamisele. Kandidaat märgitakse üles, hääletamise wiis jääb endiseks. Oleks soovitaw, et niisuguseid sedelid, nagu „ja“ ja „ei“ mitte ei oleks, ainult „poolt“ ja „wastu“ või „erapooletuks“ jäämise korral tühi sedel ära anda. (Hääletatakse.) Sedelid on ära antud — 94, nendest on 56 peale kirjutatud J. Seljamaa, wastu on — 16. Sellega on rhs. Seljamaa — 56 häälega, mis enamuse on koosolijatest, 16 wastu, 21 tühja, ning ühe pealkirjaga „ja“ Asutawa Kogu wanemaks abiesimeheks walitud.

**4. Maaseaduse eelnõu — III lugemisel.** Maaseaduse komisjoni aruandja **J. Zimmerman** (loeb): Peatükk IV. Riigimaade tarvitamine. — § 15. Riigimaa antakse: a) põllumajapidamiseks põliselt (pärandatavalt) tarvitada väikemaapidamistena sellekohase eriseaduse järele; b) haridusseltsidele, omavalitsuslikkudele, ühistegeliste, kaubanduslikkudele ja tööstuslikkudele asutustele pikaajaliseks tarvitamiseks, kui ka artellidele ühisharimiseks; c) rendile lühikese aja peale üksikutele isikutele.

T ä h e n d u s. Riik võib maid ka enese kätte pidamiseks jätta.

**J. Lõo** (rhw.): Ei peaks mitte keelata maad eraomanduseks andmast. Peaks maaseadusesse punkt üles võetama, et need, kes maad soovivad, võivad seda ka eraomanduseks osta. Sellega võidaks esiteks riigikassa, teiseks tõuseks põllutöö ja kolmandaks, mis kõigesuurem ja põhjalikum õieti on, saaks suur hulk maasoovijaid, kes maad eraomanduseks sooviks osta, selle maaseadusesse sissevõetud punkti läbi rahuldada. Sellepärast panen mina rahwaerakonna nimel ette § 15. punkt a) all järgmiselt lugeda: Riigimaa antakse: a) väikemaapidamiseks põlise rendi või eraomanduse alusel sellekohase eriseaduse järele.

**J. Lattik** (krst.): Väga austatud rahvasaadikud! Sügis on see aastaaeg, mil kõik tööd valmis saavad, ja ka teil saab siin suur töö parajasti sügiseks valmis. Veel mõni tund, ja uus maaseadus on meil küps. Kui siin ühe või teise paragrahvi juures veel sõna võetakse ja kõneldakse, siis ometi see asjaolu ei muuda, sest seda on selge sõnaga mitmel korral öeldud, et mis meie oleme lubanud, seda viime meie ka läbi, ja kui keegi kord midagi on lubanud läbi viia, siis tingimata ka ta wiib selle läbi. Ülekohus oleks seda takistada, mis teine tahab läbi viia.

Kui mina siiski täna sõna võtan, siis tarvitama seda loomulikku õigust, mis inimesel on, et ta võib ikkagi ka valmis asja juures, mis teiste arust täitsa küps on, siiski oma parema tundmise järele puudust näha ja selle peale sõrmega näidata, ükstapuhas, kas see õpipoisi või meistri töö on. Ta võib puhtast südamest öelda, mis ta asjast arwab.

Meil praegu on § 15 sellest maaseadusest ees. Selle paragrahvi järele antakse

tulewikus uut maapinda tarvitada põllumajapidajatele, kas põliseks tarvitamiseks, pikaajaliseks rendiks või lühikese aja peale rendile, nii et kõik see nälg ja janu, mis eestlastel aastasadade jooksul põllu-, metsa- ja heinamaa järele on olnud, siin saab rahuldatud rendis, põlises, pikas ja lühikeses — seega kolmekordses rendis, nii kui keegi seda soovib.

Metsast peab eestlane ennast eemal hoidma nagu ennagi, sest ühes järgmises paragrahvis on öeldud, et kõik mets riigi kätte läheb. Metsa ta oma karja aga lasta ei tohi, ei tohi ka ise minna, sest mets on riigi oma. Temale antakse ainult maad põlisele rendile.

Wäga austatud rahvasaadikud! Kui ma esiti seda sõna „põline rent“ kuulsin, siis oli mul tunne, et see nimetus meil uus on. Ta on meil seadusraamatutes olemas, aga minu teada ei ole seda tegelikult elus mitte veel tarvitatud. Ta sai hoogu alles siis, kui meil uued erakonnad tekki- sid. Nad tõid põlise rendi eeskawa meie oludesse.

Nüüd tärkab meil tõsine küsimus, et kuidas ja kas meie suudame, võime ja saame põlluharijast eestlasest teha põlist rentnikku? Kas on see õige, et meie oma põlluharija rahwa igatsusi ja soowe ühe sõna sisse kokku võtame „põline rent“? Mis ütleb meie minewik, meie elunähtused, kogemused, kui meie minewikku tagasi vaatame?

Minewik-räägib seda selget keelt, et eestlane vihkab renti, olgu ta natuuras või rahas, vihkab renti, nagu ori oma endisi ahelatükka, mis põllu peal käies tingimata tema tööd takistavad. Kes erapooletult waatab, see peab seda tõeks tunnistama. Kauaaegse rentniku pojana olen minagi oma isatalus õppinud renti vihkama, kuna isa 39 aastat rentnik oli. Tema igatsus oli alati niisuguseks pere-meheks saada, kus ta võiks oma koha peal talitada, nagu ta seda soovib.

Kellel maa rendil oli, sel oli soov ja igatsus ikka ja alati iseseiswaks saada. Ja kui eestlasele maatükk tema eraomanduseks kätte anti, siis mattis tema oma terwise, naise ja lapse kartuliwao sisse, haris põldu senni, kui ta rendist wabaks ja iseseiswaks sai. Ta lõi meil põllukultuuri, tegi meid tuttawaks wäljamaal kui hoolast põlluharijat rahvast, ta haris ja koolitas oma lapsi.

Ei ole mingit õigust ainult üht maatarvitamise võimalust maksma panna, see on põlist renti. Ja kui põhjusi edasi otsin,

mis põlise rendi poolt on ette toodud, mis ma olen lugenud ajalehtedest, kuulnud siin ja miitingutel, siis tuuakse ikka esimese põhjusena ette, et põlise rentimise juures on maapidajal kergem läbi saada, tal ei ole mitte tarwis kapitaali maa sisse panna ja end aastad otsa waewata maapinna väljaostmisega. Ta saab maatüki kätte, ehitab sinna hooned peale ja asub maaharimisele.

Kui selle wastu waieldakse ja seletatakse, et tarwitatawa maa peale ei saawat rendipõllumees tarbekorral obligatsiooni teha, et põllupinda parandada, kuna riigi maa peale wõlga teha ei saa, siis kuulsin ma nüüd põllutöoministri suust, et tulewikus antakse luba obligatsiooni teha hoonete ja karja peale, see on siis lamaste ja lehmade ja hanide ja muude loomade peale! Ma pean ütleva, et see talupidajaid väga kurwastab, nagu eestlast on wihasanud igasugune wõlg ja rent, mis talu ja maa peal on olnud. Kuidas peaks ta tegema obligatsiooni oma lehma peale, mille ta ise on kaswatanud! Kui ta nüüd terminiks ära maksta ei jõua, siis wõetakse temalt see loom ära. See oleks jälle seesama kui rekwiisatsioon. (M. Martna, sd.: See on kuulus Daani eeskujul.) Kas Shweitsis ei ole? (Üldine naer.) Daanimaa mind siin ei rahusta. Mis daanlasele hästi kõlbab, ei kõlba igakord eestlasele. Eestlane ei ela mitte Daanimaal ja sellepärast ei saa iga asja, mis Daanimaal ilus, eestlaste kohta maksma panna.

Kui tuuakse siin ette näiteid wõõrsilt, siis on ometi selge, et kõik need põhjused ei ole mitte rahuldawad, waid on üks ainus põhjus olemas, millest ma aru saan ja mida ka selgesti meile kõikidele on mõista antud, see on, et tahetakse painutada terwet põllumehe elu ja wiisi üheainsa kindla eeskawa alla. Siin peab elu maad andma suurele õpetusele ja usulausele, mille peale tulewast ilmakorda tahetakse luua, see on sotsialistlikule ilmakorrale, kus riik suurettewõtja; sotsialism nõuab, et indiwiduaalne üksik põllumees ennast tema käe alla peab painutama. Sotsialismi poolehoidjad kinnitawad, et kui meie anname maapinda tulewikus eraomanduseks põllumeestele, siis tingimata need eraomanikud, kui nende jõukus tõuseb ja nad iseseiswaks saawad, ei painuta ennast mitte igasuguse sunduse alla. Nemad on ju ikka tagasihoidlikud olnud igasuguse uue õpetuse wastu. Põlisest rentnikust loodetakse aga midagi

muud. Ta ei ole mitte inimene, kes täiesti põliselt oma maa külge kinni on kaswanud. Teda lahutab põllust see wana õnnis tee mõisa — tulewikus ehk wallanõukogu — ja rentniku kodu wahel. Suur hulk ametnikka on põllupidaja ja põllu wahel. Neid härrasid on nüüd palju rohkem kui enne neid oli ja nemad ei lase põllumeest hingeliselt kokku kaswada oma põlluga. Sellepärast ustakse põlisest rentnikust, et ta inimene on, kes tingimata tulewasele ilmakorrale ennast kergesti alla painutab. Meil on mitu korda öeldud, et maareform peab olema kõigepealt poliitiline ja meil on ta poliitiline, ja siinjuures näen ma, et ta on ka kaswatusteadlik: ta peab kaswama põllumeest tulewase sotsialistliku ilmakorra jaoks.

Majanduslik ei ole ta mitte ja seda pidi ta nimelt olema.

Nüüd ma küsiks nende käest, kes põlise rendi poolehoidjad on, kas meie tõesti sõandame ja julgeme oma tulewast põllupidajat ainult ühe maatarwitamise wiisi ja wormi külge siduda?

Wäga austatud rahwasaadikud! Põllupidamine on ja jääb kõigeraskemaks ja rängemaks tööks igaihele, juba kehaliselt on ta seda ja meie lapsed ei suuda seda rasket ja ränka tööd enam hästi teha. Kui meie nüüd usaldame põllupidamist üheainsa wormi külge siduda, siis ütlen ma teile, et Eesti põllumees mitte oma higi ja waewa sel määral maa sisse ei mata, mis tema päralt ei ole. Eestlane on inimene, kes kokku kaswab oma loomaga, põllutööriistadega ja wähe on inimesi, kes nii oma kodu armastawad, kui just eestlane.

Minul on küllalt juhtumisi olnud wanu põllumehi tähele panna weel nende eluõhtul ja ma wõin öelda, et neil walusamat asja ei ole, kui ära minna oma äkke ja adra juurest. Selle jaoks oleks liig palju julgust tarwis, et seda põlluharijat rahwast siduda ainult üheainsa töönormi külge. Wõrumaa mehed on põlise rendi jaoks leidnud isesuguse nimetuse, nemad arwawad, et sõna „põline“ tuleb sõnast „põlema“ ja sõnawad: „Tu om tuu asi, mis palas, aga kunagi ära ei pala.“ See tähendab, mis põleb ja kunagi ära ei põle.

Austatud rahwasaadikud, kas on see tõesti see paleus ja ideaal, mille poole meie püüame? Ma ei räägi siin mitte, kui mõne fraktsiooni esitaja. (M. Kurs-Olesk, sd.: Kui õpetaja!) Ei ka mitte kui õpetaja, sellena kuulete mind mujal, kui Teie waewaks wõtate kuulama

tulla, waid kui põllumehe poeg, kelle isa peale algas mõisamoonakana, paljud aastad rentnik oli ja oma silmad kinni pani päriskoha peal. (Wahelhüüe: Aga poeg ei armasta maad. — Üldine naer.) Kui teie selle põllumehe poja üle naerda suudate, siis naerge, aga teie naerate inimese üle, kes räägib tõsisest paigast oma wäsinud isa haua tagant. Minu isa ei tahtnud mitte maad, et sealt leida rikkust, waid ta oli inimene, kes surmani maad armastas, ja kel niipalju rõõmugi ei olnud poja koolitamisest, kui kahju, et ei olnud enam poega, kes oleks põllutöö peale jäänud; seda ütlen nii mööda minnes.

Siis see on see paleus, ideaal, mida eestlane ootas: põline rent. (M. Martina, sd.: Siin ei ole ju veel raharendist räägitud.) Kas teie siis ilma rahata tahate anda? (Üldine naer.) Noh, siis ei räägi ma enam kaua ja lõpetan peagi. See saatus, austatud rahwasaadikud, ei oota mitte üksinda neid tulewikus, kellele maad põlisele rendile antakse, waid see saatus ootab kindlasti ka meie endisi peremehi. Mulle ütles üks meie suur agraarolude korraldaja, et tulewikus ei ole praeguste peremeeste seisukord sugugi parem, neile pannakse suured maksud peale, kitsendatakse müügi- ja ostuõigused, et nad sest rõõmu ei tunne, et nad peremehed on, nad on nimepidi omanikud. See härra tundis sellest rõõmu, mina aga mitte.

Wäga austatud rahwasaadikud! Kui meie seda maapinda, mis üle wõetakse, rahwale tarwitada anname, siis on mul üks soow ja palwe ette panna Asutawale Kogule, mitte kui Asutawa Kogu liikmel, waid kui põllumehe pojalt, kes oma isaga on õppinud põllupinda armastama. Maa on eestlasele hingeliselt nii lähedal. Kõik teie wäljamaad ja Uued Meremaad, mida wast ette on toodud, ei lähe siin korda. Minu palwe on see, et kui teie maad annate eestlastele, siis ärge piirake teda mitte ainult ühe põllutarwitamise wiisiga, waid jätke need kaks suurt haru lahti-seks: andke talle õigus seda maad kas rentida wõi osta.

Kui meie kõik aga eksinud oleme ja rent parem on, siis wõiwad nad, põline rent ja eraomandus, üksteise kõrwal ära näidata, kumb neist parem on. Ärge si-duge mitte eestlast, tulewast põllumeest, ühe maapidamiswiisi külge, sest siis lahutab teda maapinnast suur walitsus oma ametnikkude karjaga. Ja kui eestlasel elu raskeks läheb, siis on ta tingimata

sunnitud kodust kaugele minema ja ta ei ole mitte waba mees, waid ta on sunnitööline, kes laulda wõib: mets ja maa on kroonu oma, tema orja omma nema! (Pahemalt poolt hüüe: Luuletaja. — Kiiduawaldus paremal pool.)

A. Rei (sd.): Eelkõneleja arwas, et põlise rendi nõudmine mingisugusest sotsialistlikust dogmast järgneb. Siin on tarwilik seletada, et niisugune arwamine üksnes seda ilmutab, et kõneleja seda sotsialistlikku dogmat wäga wähe tunneb. Keegi ei mõtlegi eraomandust maa kohta ära kaotada. See osa maad, mis talupoegadel juba eraomanduseks on, jääb eraomanduseks edasi. Kui seadus seda eraomandust nii wõi teisiti kitsendab, siis on see iseasi, seda maad natsionaliseerida aga ei mõtle keegi. Teistel maadel on teatud wool olemas, mis nõuab kõigi maade natsionaliseerimist. 80. aastates astus niisuguse nõudmisega üles Ameerika õpetlane Henry George. Aga just sotsialistliku dogma üks kõigesuurematest eelwõttelejatest — Marx — oli George'i õpetuse wastu enam kui skeptiline. Marx näitas muuseas, et maade natsionaliseerimine põrmugi mitte sotsialistlik ettewõte ei ole. Maa natsionaliseerimine on katse kapitalistlikku korda jäädawaks teha, ütles Marx. Kuid ta wõib teatawatel oludel majanduslikule edenemisele kurnis kasulik olla. Kui meie neid maid, mis käesolewa seaduse järele suurmaapidajalt wõõrandatakse, mitte ei taha eraomanduseks müüa, siis mitte mõne dogma pärast, waid wäga mõjuwatel praktilistel kaalumistel. Kui järsku hulk maid müügile tuleb, siis läheb maahind wäga odawaks. Odawa hinnaga ostetakse siis määratu suured maatükid kokku, et neid pärast kasuga edasi müüa. Mina isiklikult ei näe selles midagi sotsialistlikkude põhimõtete wastu käiwat, kui mõne aasta pärast, kus rahawäärtus ennast fikseerib, wõib olla näiteks 10 aasta pärast, miskisugustel praktilistel põhjustel hakataks maad eraomanduseks müüma. Kuid praegu on see kardetaw — maad eraomanduseks müüa, praktiliselt on see otse hädaohtlik. Ma rõhutan — just praktiliselt. Kui rahawäärtus ennast fikseerib, siis wõidakse maad wähehaawal müügile lasta. (J. Tõnisson, rhw.: Aga lühikese aja rent?) Kõik majandusteadlased on seletanud, et just lühikese aja rent wäga kahjulik on. (L. Olesk, tõer.: Tõnisson ise rääkis seda.)

Peale selle on põlist renti väga kerge üle wiia eraomanduseks, nii et eraomanduse võimalust käesolew seadus sugugi ei cita. (J. Lattik, krst.: Seda võimalust meie tahamegi.) Siis, kui meie majanduslik elu harilikkudesse rööbastesse läheb ja peaasjalikult rahawäärtus ennast fikseerib. (Wahelhüüe: Teie wõite ju tagant järele maksta. Tunnistage põhimõte maks waks.) Mis mõte oleks sellel? Kui palju on see põhimõte wäärt, mida praegu ei saa teostada. Ma arwan, meie wõime oma maaolusid ka weel 5 wõi 10 aasta pärast korraldada ja igakord põlise rendi juurest eraomanduse juurde üle minna. (K. Päts, maal.: Kas Teie räägite partei nimel?) Ma räägin nii, nagu ma asja mõistan.

**J. Tõnisson** (rhw.): Kui Asutawa Kogu esimees, härra Rei siin kõneles, et tema praktiliste kaalumiste pärast eraomanduse määruste wastuwõtmise wastu on, siis tuleb siin tähelepanu selle peale juhtida, et ka maakommisjonis jutt sellest oli, antagu neile õigus, kes maad põliseks tarwitamiseks on saanud, seda päriseks osta. See mõte ei leidnud aga mitte wastuwõtmist. Kui see oleks wastuwõtmist leidnud, siis oleks wõidud öelda, et praegu ei saada maad müüa, aga antakse õigus rendimaad ära osta. Teiselt poolt ei ole walutaküsimus mitte ärawõitmatu, nagu akl. härra Rei arwab. Et meie rahawäärtus langenud on, siis wõidakse maahinda fikseerida riigi poolt selleks korraks, kui keegi tahaks maad osta. See on ju loomulik, et selle juures ei määrata mitte liig madalat hinda. Seda põhjendust, mis härra Rei ette tõi, ei ole mitte pahempoolsete erakondade poolt kuulnud, ja see walgustab asja hoopis teisest küljest. Siis on aga täitsa loomulik, et eraomanduse põhimõte meie maaseaduses wastu wõetakse. Kui see seisukoht wastu wõetakse, siis ei waidle meie hulgast keegi wastu.

**M. Martna** (sd.): Rahustage ennast, härra Temant, ma täna ei kõnele Shweitsist. Härra Lattik tuli siin nii mõnegi kantsli kõneosawusega ja püüdis ära näidata (Wahelhüüe paremalt poolt: Kes kantslist nüüd nii kõneleb.), et eestlasele teeb suurt muret müümise ja ostmise võimalus. (Wahelhüüe paremalt poolt: Aga junnlased!) Selle Junnimaaga on niisugune lugu, et igakord mitte see junn-

laseks ei jää, kes Junnimaalt pärit on, waid on ka niisuguseid junnlasi, kes Junnimaalt pärit ei ole. (Üldine naer terwes saalis.)

Härra Lattik tõi siin tunnistusi, et tema isa on maad armastanud, härra Lattik kõneles ka weel sellest, et tema oma ametikohuste täitmise juures on näinud, et on inimesi, kes sellest, mis nende ümbruses on, kuidagi lahti ei saa, näiteks äketest, atradest jne. Kuid tema ise walis omale teise elukutse, tema ise ei armastanud mitte seda põllupidamist, ei teinud ühtegi sammu selleks, et üht tükki sellest maast omale oleks saanud, waid ta leppis sellega, et ta kirikumõisa põliseks tarwitamiseks sai (J. Tõnisson, rhw.: Ainult lühikese aja tarwitamiseks!), nagu Eesti riik kogu maad anda soowib. (J. Temant, maal.: Ega härra Martna ei eksi kunagi!) Jah, aga wahe seisab selles, et mina oma eksitust tunnistan, härra Temant aga mitte, tema jääb alati oma eksituse juurde. Ma olen nimelt nende kantslihärradega kokku puutunud ja hoolimata sellest... (J. Lattik, krst.: Jätke elukutse rahule, ma ei räägi kunagi Teie elukutsest.) Mul elukutset ei olegi, hoolimata sellest pean ma ütlema, et kus maad neile härradele eluks ajaks tarwitusele anti, siis oskasid nad sellest ümber hiilida, tahtsid sellest põlist tarwitust teha. Ma tean juhtumist, kus keegi härra sel kombel omale suured aiad muretses ja siis laskis kogudust endale kindlad tunnistused walmistada, et neid tema käest ära ei saaks wõtta, ja et tema poeg neid õunu saaks maitsta ja ka müüa. Kuid see ei ole mitte see asi, millest kõneleda tahtsin. Tahtsin öieti sellest kõneleda, et minu isa oli ka põllumees ja tema armastas väga põldu harida, pidi orjama ja sellepärast armastas ta saaki, mis ta põllu pealt sai. Sellepärast on ikka need tahtnud maad omandada, kes maad kerge koormaga said, kuid minu isa oli waene mees, oli sunnitud terve eluaja raske koormaga maad harima ja tal ei tulnud unes seda meelde, et seda müüa wõi osta, waid ta tahtis maad ainult paremini harida, et rohkem kartulid, rukkid, otre ja muud põllusaaki seal saada, et enesele inimese wiisi elamist wõimaldada. (Rääkimine ja segased wahelhüüded.)

Kuulge, kuulge, loogiliselt wõib järeldada, et see, kes mitte maal ei ela, sedasama teab, kui see, kes maal elab. (Se-

gased hüüded. J. Tõnisson: rhw.: Mina tean aga niipalju öelda, et ma tühjast maast olen kõigeparema koha terwes Eestis teinud, kõigesuurema wiljaaia, ja kui ma seal juures halliks olen läinud. Ja Teie ei tea sest midagi!) Ma kahtlen selle juures. (J. Tõnisson, rhw.: Teie võite kahelda, aga mina tean.) Asi, mis meil kõne all on, ei seisa mitte selles, kas härra Tõnisson oma koha heaks on teinud ja kas ta halliks on jäänud või mitte, waid selles, kes selle seaduse taga seisawad. Ja need, kes seda läbi tahawad wiia, ei mõtle mitte ühe peale, waid mõtlewad terve rahwa peale ja terve rahwa peale waa-dates on kasulik minu ja minu partei arwates, et maa mitte turukaup olla ei või, ja see on väga tähtis, ja et tükikaupa seda mitte osta ega müüa ei saa. (Wahel hüüded paremalt poolt: Missugune wulgaar nimetus!) Teie arwates võib see wulgaarne olla, mulle ei ole see mitte wulgaarne, waid aksioom. Mina wõin seda teile ette rehkendada, et kui teie seda waewa tahate enese peale wõtta, et see produkt, mis selle maa peal kaswab, ei ole kapitaali ostuhinnaks pandud. Muidugi, teie käest seda rehkendust nõuda ei või, sest teie olete ju tegelik põllumees, sellepärast need rehkendajad ei pruugi olla. (Wahel hüüde: Põllumees rehkendab ja äestab.) Kui teie rehkendaja olete, siis peate tunnistama, et mul õigus on, et produkt selle maa pealt, millesse ostuhinda ei ole pandud, odawam on, sellest saab iga kooliõpilane aru. Kapitaal on üks tegur ja see üks tegur nõuab ka intressi ja kui see üks tegur intressi nõuab, siis on see produkt kallim. (Segased wahel hüüded. Üldine naer terwessaalis. Wahel hüüde: Kes kõnet peab, kas härra Tõnisson või Martna? Wahel hüüde: Igatahes põllu reformeerija ei saa härra Martna mitte olla. Üldine naer ja käre terwessaalis.)

Juhataja **A. Birk** (kõlistab): Palun wahel hüüded jätta. (J. Seljamaa, tõer.: Palun sõna. Ma teen ettepaneku waheaga teha.)

**M. Martna** (sd.): Ma lõpetan warsti. Need mõtted, mis ma siin täna jälle uuesti ette toon, neid ei toonitata

siin mitte esimest korda, ma olen sellest juba palju kõnelenud, kuid need parempoolsed soowiwad ikka jälle ühte ja sedasama küsimust üles wõtta. Härra Lattik tõi seda jällegi ette ja näitas, et Eesti rahwahuwid ja eluküsimus selle maa ostmise ja müümise juures on. Võib olla, ma mõtlen sotsiaaldemokraadina ja olen harjunud enese teadust järjekindlalt ja loogiliselt järel dama, mis nüüd ikka teha tuleb. Teie aga soovite, et maa eraomandus peab olema, et maad osta peab võima, siis on järelikult järgmine aste see, et teda ka müüa peab võima, ja teie tahate ju ometi sellest müümisest ka profiiti saada. Teie ju teda ometi niisama ei müü, waid tahate temast kõrgemat hinda saada, kui teie ta eest ostes maksite, ja see, kellele see maa jällegi kõrgema hinna eest müüdi, see tahab jälle rukki ja nisu eest sedawõrd rohkem wõtta puudast, kui ta selle eest maksnud on. Kui aga nüüd lugu nõnda on, et eelkõneleja isatalu alles müümata on ja selle eest nüüd võimalikult kõrget hinda tahetakse saada... Wabandage, ma ei mõtle siin just mitte härra Lattik'u peale, ma toon ainult üldise näite. Meie maa-reformi wastu on muidugi peasjalikult need isikud, kellel suured maatagawarad, ja kes neid heameelega edasi müüa tahaksid võimalikult kõrge hinna eest. Kui aga nüüd riik maa põliseks tarwitamiseks rendi näol annab, nii et omanikul waja ei ole maa sisse kapitaali panna, siis langeb muidugi müüdawa maa hind. Selle loogiline tagajärg on muidugi see, et selle maa-reformi wastu wõitlewad isikud, kellel maad müüa on. Kuid teatawate inimeste huwide pärast maa-reformi sarnase liistu peale tõmmata, ei seisa mitte rahwa huwides, waid maa-reform peab läbi wiidama nõnda, kuidas ta meie maa ja rahwa huwidele kõigerohkem wastab. (Käteplagin pahemal pool.)

**J. Uluots** (maal.): Austatud rahwa-saadikud! Käesolewa paragrahwi kohta on räägitud palju poolt ja wastu, ja niihästi poolt kui ka wasturääkijad on väga uskumapanewaid wäiteid ja põhjendusi ette toonud. Need, kes selle paragrahwi poolt on, seletawad, et maad mitte turukaubaks teha ei või, seda ei või mitte osta ega müüa, sest sellel oleksid terve rahwa kohta väga kahjulikud tagajärjed. Teiselt poolt on selle paragrahwi wastu räägitud ja wasturääkijad on seletanud, et maa eraomanduseks müümise korral

riigi sissetulekud kaswaksid, põllutöö wiljakus tõuseks ja riiklikud ja riigimajanduslikud ettevõtted kindlale alusele seatud saaksid. Mina ei taha praegu ei ühe poolt ega teise wastu rääkima hakata, sest olen tähele pannud, et see täiesti asjatu oleks: igaüks jääb ikka kindlasti oma arwamise juurde. Ma tahan ainult tähelpanu juhtida ühe teise tähtsa ja väga tõsise asja peale. Nimelt ei ela meie mitte väljaspool aega ega ruumi, waid elame ajaloo raamides ja ajaloo woolus. Ma tahan sellepärast tähelpanu juhtida selle wõitluse peale, mis maaharija ajaloo kestes on sunnitud olnud temale wastaste wooludega pidama. Ma arwan, et sellest seisukohast väga tähtis on wõitluskäik ja selle tagajärjed maaharijale. Põllumehel on kõigetähtsam see, mißsugustel tingimistel talle maad antakse ja missuguste jõupingutuste järele ta seda on saanud. Kui põllumehel sugugi tagatise poleks, et talle maad eraomanduseks antakse, kui ajaloo üldine wool oleks selle wastu, oleks tema wõitlus ka nüüdki mõttetu, kuid ajalugu näitab, et tal lootus on maad eraomanduseks saada ja sellepärast peab ta wõitlust jätkama. Selles suhtes tahan ma anda ajaloolise ülewaate selle küsimuse kohta, mida meie siin praegu arutame.

Austatud koosolijad! Kui härra Lattik siin seletas, et meil praegu sotsialismi tahetakse põllupidamise maksma panna, siis pean ma väga suurel määral selle wastu waidlema. Põline tarwitamine on ju väga wana, ta on hallide aegade wooludest pärit ja jääb wist weel tükiks ajaks püsima. Põlise rendi ajalooga ei hakka ma mitte rohkemast ega vähemast peale kui Egiptusest ja waaraode ajast. (Üldine naer.) Minu härrad! Egiptuses oli maa üldse natsionaliseeritud ja põllupidajad olid ainult selle maa põlised tarwitajad. Ühel olid suuremad, teisel vähemad kohustused, aga mis need üldistas, oli see, et nad kõik ühetasa riigi mõju all seisisid, nad polnud mitte maaomanikud. Wõis arwata, et kui Rooma riik terwes antiikilmas wõimu oma kätte sai, et tema siis ka eraomanduse põhimõtte Egiptuses maksma panch. Kuid just selle wastu on uuema aja uurimised näidanud, et maa põline tarwitamine terwes antiikmaailmas ja Rooma impeeriumi all olewates maades laiali lagunes. See oli põline maatarwitamine, mida tuntakse Rooma kolonaadi nime all. Pärast Rooma riigi lagunemist tekkis meile nõnda tähtis keskaeg, millest meile mitmesugused

riigi- ja maapidamiswormid tuttawad on, kuid mis seal puudus, oli maa eraomandus. Maa oli riigi omandus. Niihästi riigimaa ülemkasutaja, feodaalhärja, kui ka maa otsekohene harija, feodaalhärja rentnik, said maad ainult tarwitamiseks, olgugi põliseks. Kuid millega wõis leppida Egiptuse waaraode alam ja lagunewa Rooma riigi kodanik, sellega ei wõinud nõus olla edasipüüdja ja ikka rohkem arenew Euroopa elanik. Sellega on seletataw, et keskaja põlised maatarwitamise wormid ikka rohkem ja rohkem kokku langesid, algades läänepoolt ja minnes idapoolle. Meie teame, et eraomandus maksma pandud mitmel maal, kuid iseäranis tähtsa pöördena näeme meie Prantsuse rewolutsiooni aegset maa-reformi. Seal lagunesid riiklikud kohustused ja feodaalsed köidikud ning talumees-põlluharija wabanes, saades eraomanikuks. Teised riigid rohkem ida pool panid esiotse Prantsuse rewolutsiooni lõökidele wastu, kuid siiski olid nemadki oma poliitilise alalhoidmise mõttes sunnitud maa-reformi teostama. Ja meie näeme, et rewolutsiooniline maa-reform põllumehele maad andis mitte põliseks tarwitamiseks, nagu feodaalhärjade ajal, waid päris eraomanduseks. Meie teame, et niisugusel kujul ja wiisil läbi wiidi maa-reform Kesk-Euroopas ja selle maa-reformi wiimane laine Ida-Euroopas tabas ka meid. Meie teame, et meie maa-reformi läbiwiimisel 50- ja 60-nendatel aastatel maa anti eraomanduseks wäikepõllupidajaile. Kus aga maa-reformi mitte läbi ei wiidud sellelt seisukohalt, mis ajalugu ette dikteeris, see oli Wenemaa. Meie teame, et Wenemaal ei saadud ega jõutud ennast wabastada maa põlise tarwitamise wormist, nimelt hinge-maast, see maapidamise worm kestis Wenemaal edasi. See oli peatõukeks praegusele segadusele, praegusele rewolutsioonile Wenemaal, — see nõnda halwasti wastu ajaloo woolu läbiwiidud maa-reform. Maa-reformi ei jõutud seal nõnda läbi wiia, kuidas elu seda nõudis, ja sellepärast pidid Wenemaal sarnased hullustused tulema, mille nägijaks meie nüüd oleme. Mis meie näeme praegu Wenemaal, neis tema osades, kus hullustus kahanema hakkab? Minu teadete järele on need Wenemaa osad, need riigid, mis endise tsaaririigi pinnal on tekkinud, maa-reformi teostanud sel teel, nagu ajalooline käik seda õigustab ja kohustab. Minu teadete järele on Gruu-

sias, kus ka poolsotsialistlik walitsus on, maad antud maaharijatele eraomanduse alusel. Selsamal wiisil teostatakse maa-reformi ka Poolamaal. Weel rohkem, alles täna juhtusin ma lugema, et Lõuna-Wenemaal, mis enamlastest wabastatakse, teostatakse maareformi sel teel, et maad antakse põlluharijatele eraomanduseks.

Teie näete siis, et üldine ajalooline wool läheb selle poole, vähemalt meid ümbritsewates maades, et maad antaks põllumeestele eraomanduseks. Ma ei taha, nagu ma tähendasin kõne algusel, rääkida käesolewa paragrahwi poolt ega wastu. Ühiskondlikkudes asjades on raske teist uskuma panna sellesse, et see, mis üks ütleb, ainult õige on, et need wäited, mis teine ette toob, ainult põhjendatud on, kuid ühte asja peab tunnistama: ei saa rääkida ega minna ajaloolise woolu wastu. Ja teie nägite, et see põlluharija wõitlus, aastatuhandete pikkune wõitlus, on jõudnud lõppude-lõpuks sinna, et temale maad on eraomanduseks antud.

Kui teie nüüd, austatud rahwasaadikud, täna mitte meie põlluharijale rahwale ei taha anda maad eraomanduseks, siis wõite normaalsel alusel seda oma tahtmist läbi wiia. Kuid ma arwan, et siis meie põlluharija rahwa wõitlus maa pärast ei ole weel lõppenud; tulewad ajad ja wõimalused, kus see wõitlus maa pärast peab uuesti ja jällegi algama. Wastased on siis juba teised kui senni. Siis ei wõi enam öelda, et nad oleksid wõõra rahwa liikmed, ei wõi öelda, et riigi põhi, riigiwõim oleks wõõraste käes — kõik on siin oma, kõik on oma poolt walitud. Aga teie näete, et rahwas siis ka omagi meeste mõtlemise ja tahtmise wiisi wastu peab wõitlust alustama. Mina isiklikult arwan, et see wõitlus ei ole mitte kerge. See, mida siin praegu ülistatakse, nimelt põline rent, on küll ajaloo woolu ja põlluharija huwide wastane. Aga need inimesed, kes seda iganenud pidamist kaitsewad, on oma waated omandanud „sügawa“ uurimise ja oma elukogemuste järele ja nende inimeste käes on nüüd wõim. Meie rahwas peab seega kiwinenud waadetega ja omapäraste wõimumeestega wõitlust algama ja sellepärast arwan mina, et see wõitlus ei ole mitte wäike, waid suur. Aga ma loodan, et ajaloo käigu wastu ei jõua wõidelda keegi, ka meie sotsialistlikud enamuserakonnad mitte.

Nõnda siis, ma loodan ja usun, et meie

põlluharija rahwas tahes wõi tahtmata peab teie, oma walitud paremate poegade ja tütarde wastu wõitlust algama, muidugi sel teel, et ta järgmistel walimistel teile mitte enam hääli ei anna. Mina, nagu näete, ei taha mitte teie kahjuks rääkida, kuid loen oma kohuseks selgitada neid hädaohtusid, mis teid waritsewad. (Naer.)

Nõnda siis arwan ma, et meie rahwal saab raske wõitlus weel ees olema, aga ma olen kindel (Wahelhüüe: Mitte rahwal, waid maaliitlastel!), et meie põlluharija rahwas selle wõitluse läbi wiib ja wõidab. Ja ma arwan, et mitte ainult maaliitlased seda wõitlust ei saa pidama, waid ka kogemata kombel tööerakonda sattunud põllupidajad sedasama saawad tegema. Niisama kui inimesesugu on pimedast Egüptuse orjade-kojast jõudnud walgusele ja wabadusele, niisama ka meie põllumehed-maaharijad peawad pääsema kitsast ja orjastawast sotsiaalsest kojast wabadusele ja täielikule põllumajanduslikule õitsemisele. (Kiiduawaldused paremal pool.)

**A. Onton** (sd.): Austatud rahwaesitajad! Mina tahan põllumehe seisukohalt siin rääkida ja kui ma wast teisele poolegi kaldun, siis ärgu mitte imestatagu. Selleks ei ole küll põhjust andnud mulle parempoolsete kõned, kes on hirmutanud, manitsenud, waid on hoopis teised motiivid selleks. Mina waatan sellest seisukohast, et kui meil ei ole wõimalik sotsialistlikku korda üldiselt maksma panna, — sotsialistlikud erakonnad on pidanud tunnistama, et nemad peawad praegusel korral ainult suurkoodanluse siooniwahid olema — ei saa ka ikkagi siis wõimalust täiesti wõtta wäikekoodanliselt edenemiselt ära. Maareform ei kannaks iseennast, kui talle ei antaks wõimalust nii kujuneda, kuidas ta demokraatliku korra juures kujunema peaks. Mina ei usu, et maa eraomandus oleks ei tea kui kasulik maapidamise wiis, nagu see siin ette toodi; et see iseäranis inimesele ei tea mis tõuke annab, teda suurepäraliseks põlluharijaks teeb, — rentnik produtseerib niisama palju ja ei ole sugugi halwem põllumees, kui eraomanik. Põhimõttelikult olen mina põlise tarwitamise poolt, sest produktsioon tuleb odawam. Aga on teine motiiv, mis räägib ilma maksuta põlise tarwitamise wastu: see on, et meie maareformi ei suudeta ellu wiia ega täielikku produktiivsust luua, kui teatud wäike-

kapitaali ei koondata selle maareformi teostamiseks. Mina ei usu, et meie pahempool, kui tugew tema ka oleks, suudaks tarwilikku kapitaali suurkapitalistide käest välja pressida, selleks et see maareform eluline saaks. Ikkagi peawad need endised väikepõllupidajad, kelle hulka mina ennast siin loen, selle kapitaali kokku panema, selle produktsiooni selles maaseaduses looma, ja siin ei saa neid seda kapitaali sundida andma, kui nemad midagi wastu ei saa. Mina arwan, et kui neilt peab selle kapitaali wõtma, siis peab looma kindla wormi maapidamise aluseks põlise tarwitamise näol.

Mina toon ette arwud selles asjas (Wahelhüüe paremalt poolt: Sotsid wiskawad välja!), mis olen wõtnud aluseks, kuidas maareformi wõidaks läbi wiia. Olen jõudnud sellele otsusele, et wõiks niisuguse eriseaduse luua, mis täiesti kindlustab peremehe enese seisukoha, nimetatagu seda piiratud eraomanduseks wõi põliseks tarvitamiseks. Esiteks, enne kui ma täiesti selle juurde lähen, tahaksin peatuda selle juures, kui palju see maareform wõiks sisse tuua. Siin on esimesena wõetud maa riigi käes ehk rendil pidamine. Kui nüüd riigi käes ajutiselt peetakse maad, ma wõtan siin aluseks oma wäikese koha — 20 dessatiini maad, millest 10 dessatiini põldu ja 10 dessatiini heinamaad on, pealegi wiletsat heinamaad ja see on rendikoht. Kui ma wõtan aluseks tänapäewase produktsiooni, siis pean tähendama, et ma 5 aastat kodust ära olen olnud, esiteks sõjawäes, praegu Asutawas Kogus ja majapidamine on naisterahwaste käes olnud, siis ei wõi öelda, et see eeskujulik on olnud. (Wahelhüüe: Üle wõtta! Naer.) Ma ei tea, missuguse pilguga selle asja peale waadatakse, aga kui teie arwate, et ma klouniks olen, siis wõib olla, et ma ära lähen Asutawa Kogu kõnetoolilt, kus ma tõelikkudest asjadest kõneleda mõtlen. Kui wõtame keskmise koha produktsiooni 20 dessatiini maaga aluseks ja riigi kätte tuleks umbes 1.000.000 dessatiini kõlbulist maad ja kui seda maad sel moel pidada, nagu seda nüüd sõjaajal nii korratult on peetud, ja et aluseks wõetud maapind headuse poolest keskmine maa on, mille juures tööpalkadeks prii söögi ja riidega meesterahwale — 15 marka ja naisterahwale — 10 marka päewas maksta tuleks, siis oleks keskmine sissetulek selle maa pealt aasta produktides, mida turule saata tuleks, järg-

mine: 3 ja  $\frac{1}{2}$  miljonit puuda terawilja (Wahelhüüe: Nii palju!), ma ei räägi mitte oma kohast, waid riigi maast. Peale selle 40 miljonit puuda kartulid, 5 miljonit puuda heinu, 100 miljonit toopi piima, 500.000 puuda sealihaga ja 500.000 puuda loomaliha. See oleks kõik, mis otsekohe turule wõiks saata ja millest puhast kasu saaks umbes 100 miljonit mk. Kui nüüd riik selle ma oma käes peab, siis oleks tema sissetulek niisama suur, see on 100 miljonit marka; selle juurde ei ole aga arwatud kulud, mis lähewad loomade kaswatamisesse, majapidamise loomise ja inwentaari soetamise peale, aga ma arwan, et riik mitte kõike maad, nagu siin toonitatud on, oma kätte pidada ei jäta, waid seda edasi rendile annab, ja kui oletada, et rent 25 marka dessatiini pealt on, siis tooks see 25 miljonit marka sisse. Ma oletan, et maareformi läbiwiimine kõigekitsamates oludes riigile 500 miljonit marka maksma läheb. Arwatawasti on maatahtjate hulgas suur hulk inwentaariga isikuid, kes endi töowisaduse ja tööoskusega 200 miljonit sellest ära tasuksid, nii et riigi kanda jääks 300 miljonit marka. Riigimetsi ma siinjuures arwesse ei wõta, sest et sissetulekud sealt poolt muuks otstarbeks riigimajapidamise parandamise juures ära kulwad, väliswaluuta parandamiseks jne. Minu arwates peaks maareform ise ennast kandma ja kui oletada, et riik suurkapitalistide käest maksude näol 300 miljonit sisse wõiks wõtta, siis oleksin ma maksuta põlise tarwitamise poolt. Peale selle, nagu seltsimees Martna juba tähendas, jääwad põlise tarwitamise juures produktid odawamaks. Senni ei ole suudetud aga kapitaali hangeldamise alalt tööstusalale tõrjuda. Et aga hangeldamise alal liikuw kapitaal pöranda all tegew ja maksudest waba, siis on raske riigimaksusid korraldada. Riigile tooks ainult kasu tööstuse alla mahutatud kapitaal, aga seda on meil wäga vähe. Nii jääb meil ikkagi üksainuke tee: et need wäikesed maawõtjad peawad meile rendi wõi muude maksude näol selle kapitaali kokku tooma. Muidugi on ka nende hulgas jõukamaid inimesi ja arwatawasti ei kohku keegi ohwri eest tagasi, mida maareformi läbiwiimiseks tooma peab. Aga kuidas seda asja siis sisemiselt korraldada? Kui meie paneme maarendiks 100 marka dessatiini pealt, siis peetakse seda igatahes kalliks. Paneme meie rendi asemele aga sissetulekumaksu, siis on see niisama

raske kanda. Siin on ainukene tee see, et peab inimestele midagi kauba näol wastu andma, mida ta edaspidi kasutada saab. Teiste sõnadega: tuleb neile maapidamise õigust kindlustada. Selle juures peab aga silmas pidama, et kohad ka tõsiste pidajate kätte lähewad. Põllutööministeeriumi andmete järele oleks müümata renditalusid Tallinna ja Liwimaal kokku 20.000 talu. Ütleme, et neid nii palju on ja et igaüks 5000 mk. oma koha kindlustamiseks maksaks. Ka siis oleks juba sada miljonit marka kätte saadud. Teiseks on olemas weel poliitiline motiiv: kindlustada inimesi endi maa peale, et nad igast kandist puhuwatele reaktsoonituultele wastupanewad oleksid. (W a h e l h ü ü e: Õ i g e !) Kui meie kindlustaksime 20.000 talu, siis tooks see sisse, nagu ma rehkendasin 100 kunni 200 miljonit marka. Muidugi ei jõuta seda ühe aasta jooksul wälja maksta, aga ma arwan, et on olemas tagawara, millest küll keegi ei tea ja mida pankadesse ei panda, ega kuhugi mujale ei anta. Kui meie waatame maapidajate iseloomu, et tema oma wäikse kapitaali just hoiab selleks, et sellega midagi omandada, — ta ei too teda mitte pankadesse jne., waid paneks raha maapidamisesse, see tähendaks annaks raha riigi kätte ja riik wõiks sellega talitada produktiivselt uudistalunikkudele abiraha andes, nii et nad wõimaluse saaksid paremat majapidamiswiisi omandada. See majapidamine kindlustab siis täielikult, et meie jõuaksime seda 300.000.000 marka, mis puudu jääb maareformis, nii katta, et riigil jääks awaram tegewuswõim majanduse muid sissetulekuid kasutada: riiklikkude asutuste, hariduse jne. peale. Selles mõttes olen mina selle poolt, et see maa produktioon odawam tuleks. Rhs. Martna'le tahan ma wastu waielda, seda, et maksuta põlise tarwitamise juures maa produktiivsus odawam oleks, see oleks ainult sel juhtumisel, kui produktiivsus juba suurem on, kui ta aga wäike on, peab ta tõstmiseks kapitaali leiduma. Kui riik suudab seda teistel alustel, kui mina ette olen pannud, siis olen mina täiesti sellega nõus, — olgu maksuta põline tarvitamine, mis mitte halb tarwitamiswiis ei ole, sest ta kindlustaks niisama kui teine tarwitamiswiis, olgu see missugune tahes, kui suudetakse tarwilik kapitaal kokku saada. Mina aga kardan, et ei suudeta, ja kehwen klass — maarentnikud ja uued asunikud — peawad selle reformi

oma õladele kanda wõtma, ja seda loodame meie ka, kui jõukam klass seda kanda ei taha. Aga ilma selleta, et mingisugust eriseadust mitte weel loodud ei ole, seda ka ei wõi, sest kindlustus peab igal ettewõtjal olema, ja eriseadus peaks selleks wälja töötatama, missugust moodi tuleb maad pidada, ja kuidas maad tuleb anda. Seda soowin mina täiesti, et Asutaw Kogu teeks sarnase otsuse, et maakommisjon töötaks sarnase eriseaduse wälja täielikul wormil ja selgel alusel, kuidaswiisi antakse maad tarwitada maatarwitajatele ja kehwormatele rentnikkudele, niisama ka nende uudismaade wõtjatele. (W a h e l h ü ü e p a r e m a l t p o o l t: Ü h i n e t e n i i m e i e e t t e p a n e k u g a ?) Teie ettepanekuga ei saa ma ühineda, sest teie soowite maad piiramata eraomanduseks, seega hangeldamiswabaks, ja selles waidlen teie paranduse wastu. Maa ei tohi olla turuaine ega kaubaaine, ei tohi ka maad, wabalt müügile lasta, see tähendaks, et maahinnad selle läbi esiti langeksid ja pärast hangeldama hakataks, et suuri summasid tasku panna. Ma usun, et seadusandjad wõiwad siiski niisuguse maapidamise wormi leida, kus maaga hangeldamine wõimalik ei ole. Kuid peaks niisugune wiis leitama, kus maapidaja kultuuri töö omale kindlustatud leiab olema, sealjuures aga mitte erakasu ei saaks, waid oma koha peal ainult kultuuri kasu ja tööd kindlustaks — see oleks minu ettepanek, ta wõiks olla minupärast kas wõi piiratud eraomandus. (K i i d u a w a l d u s e d j a k ä t e p l a k s u t a m i n e p a r e m a l p o o l.)

Juhataja **A. Birk**: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **J. Zimmerman**: Kommisjon ei ole siin mitte rääkinud põlisest rendist, siin on ainult jutt põlisest pärandatawast tarwitamisest. (J. Tõnisson, rhw.: M i s w a h e s e l s i i s o n ?) Wahe on igatahes selles, et inimest ei saa maa pealt ära ajada niipea, kui rendiga inimesi. Rendiga hirmutatakse ikka ja soowitakse eriseadusi. (W a h e l h ü ü e: L a p s i l m a n i m e t a.)

Juhataja **A. Birk**: Asutawa Kogu kodukorra § 52. põhjal annan teada, et sisse on tulnud § 15. maakommisjoni redaktsioonis, mis käib järgmiselt: „Riigimaa antakse: a) põllumajapidamiseks põliselt (pärandatawalt) tarwitada wäikemaapidamistena sellekohase eriseaduse

järele; b) hariduslikkudele omawalitsuslikkudele, ühistegeliste, kaubanduslikkudele ja tööstuslikkudele asutustele pikaajaliseks tarvitamiseks, kui ka artellidele ühisharimiseks; c) rendile lühikese aja peale üksikutele isikutele.

Tä h e n d u s. Riik wõib maid ka enese kätte pidamiseks jätta.“

Selle juurde on tulnud parandus rhs. Lõo poolt, mis järgmiselt käib: „Panen ette § 15. punkt a järgmiselt lugeda:

Riigimaa antakse: a) väikemaapidamiseks põlise rendi ehk eraomanduse alusel sellekohase eriseaduse järele.“

Iga parandus hääletatakse enne paragrahwi hääletamist, nii tuleb kõigepealt rhs. Lõo ettepanek hääletamisele. Läheb ta läbi, siis tuleb paragrahw selle muudatusega hääletamisele, ei lähe ta aga mitte läbi, siis tuleb § 15. nii, nagu ta komisjoni poolt ette pandud, hääletamisele. Hääletamisele tuleb rhs. Lõo ettepanek. (Hääletatakse.) Mulle näib enamus vastu olevat. (Wahelhüüded: Lugege ära.) Palun sekretäari hääli ära lugeda. (Hääletatakse.) Hääletamise tagajärjed on: poolt — 32 häält, vastu — 51 häält, seega on ettepanek tagasilukatud. (J. Tõnisson, rhw.: Palun sõna hääletamise motiivide kohta?) Sõna on rhs. Tõnisson'il hääletamise motiivide kohta. (Wahelhüüe pahemalt poolt: Hääletamise motiivid on juba mõõdas.) Kodukord räägib järgmist: „Hääletamise motiivide kohta antakse sõna enne hääletamist mitte üle kolme minuti.“ Meil on vähemalt maaseaduses niisugust praksist lubatud, et ka hääletamise wahepeal on motiivideks sõna antud, ja mitmed erakonnad on seda tarwitanud — kodukorda see iseäranis ei riku. Ma annan sõna rhs. Tõnisson'ile hääletamise motiivide kohta.

**J. Tõnisson** (rhw.): Austatud rahwasaadikud! Selle järele, kui meie poolt tehtud põhimõttelikud ja kaugemaleulatawad tegelikud ettepanekud maaseaduse juures on häälteenamusega läbi kukutatud, on see seaduseelnõu nüüd niisuguseks saanud, et meie tema hääletamisest edaspidi mitte enam osa wõtta ei saa.

**Juhataja A. Birk:** Hääletamisel on § 15. komisjoni redaktsioonis. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see paragrahw vastu wõetud.

**Aruandja J. Zimmerman** (loeb): § 16. Maad antakse neile, kes seda hariwad üksikult ehk teistega koos, olgu et nad ennast ainult maapidamisest elatawad, ehk maad kõrwaltööharuna peawad.

**Juhataja A. Birk:** (Hääletatakse. — Wahelhüüe: Palume hääled ära lugeda. — Loetakse hääli.) § 16. on 56 häälega poolt, mitte ühegi vastuolemisel ja 29 erapooletuks jäämisel vastu wõetud.

**Aruandja J. Zimmerman** (loeb): § 17. Põliseks tarvitamiseks antakse maad neile, kes ainult maapidamisest elawad, ühe perekonna ja kahe hobuse töönormi suuruses, silmas pidades maa headust, seisupaika ja muid kohalikka olusid.

**Juhataja A. Birk:** (Hääletatakse.) § 17 on 60 häälega poolt, 2 vastuolemisel ja 27 erapooletuks jäämisel vastu wõetud.

**Aruandja J. Zimmerman** (loeb): § 18. Neile, kes maad kõrwaltööharuna ehk aiapidamisena peawad, antakse maa põliseks pidamiseks tarwiduse järele, kuid mitte üle § 17. määratud suuruses.

**Juhataja A. Birk:** (Hääletatakse.) § 18. on 60 häälega poolt, 1 vastuolemisel ja 27 erapooletuks jäämisel vastu wõetud.

**Aruandja J. Zimmerman** (loeb): § 19. Linnade ja alewite läheduses jäetakse tarwiline osa maad linnade, alewite ja nende elanikkude vajaduseks.

**Juhataja A. Birk:** (Hääletatakse.) § 19. on 63 häälega poolt, 1 vastuolemisel ja 26 erapooletuks jäämisel vastu wõetud.

**Aruandja J. Zimmerman** (loeb): § 20. Väikemaapidamiseks maasaamise järjekorra määrab kindlaks maakonnawalitsus wallanõukogu ettepanekul.

**Juhataja A. Birk:** (Hääletatakse.) § 20. on 62 häälega poolt, 27 erapooletuks jäämisel vastu wõetud.

**Aruandja J. Zimmerman** (loeb): § 21. Esimestena saawad maad: 1) kodanikud, kes Eesti wabastussõjas väerinnal iseäralikku wahwust üles on näidanud; 2) sõdurid, kes wabastussõja wõitlustel wigastatud; 3) wabastussõjas langenud sõdurite perekonnad; 4) sõdurid, kes wabastussõjas tegewusest waenlase vastu osa wõtnud, tegewuse kestust silmas pidades.

Juhataja **A. Birk:** (Hääletatakse.) § 21 on 73 häälega poolt, 15 erapooletuks jäämisel vastu võetud.

Aruandja **J. Zimmerman** (loeb): § 22. Riigistatud maade saamiseks, mis senni väiketaludena rendil olid, antakse eesõigus nende talude rentnikkudele, kuid selle juures võib riik neid uuesti kruntida (§§ 17 ja 18 alusel).

Juhataja **A. Birk:** (Hääletatakse.) § 22. on 62 häälega poolt, 27 erapooletuks jäämisel vastu võetud.

Aruandja **J. Zimmerman** (loeb): § 23. Võõrandatud mõisate metsad ei tule mitte jagamisele, vaid jäävad riigiomanduseks.

Juhataja **A. Birk:** (Hääletatakse.) § 23. on 62 häälega poolt, ühe vastu ja 26 erapooletuks jäämisel vastu võetud.

Aruandja **J. Zimmerman** (loeb): § 24. Mõisate härrasmajad ühes aedade ja parkidega on jagamata rahvuslik omandus.

**J. Wain** (sd.): Austatud rahwaesitajad! § 24. järele jääksid kõik mõisate härrasmajad, nii head ja halwad kui nad on, riigiomanduseks. Ei ole põhjust arvata, et riigil kõiki neid maju tarwis oleks, kuid kindel on aga see, et nendest üks osa ära tuleks anda omawalitsuse asutustele mitmesugusteks otstarweteks, nende ülesannete jaoks, missugused omawalitsuse asutustele peale pannakse. Tuleks anda võib olla koolide, isegi seltsimajade ja teiste asutuste tarwis. Et see paragrahw ei jäta mitte võimalust neid maju edasi anda, siis tuleks teda natuke täiendada ja selles mõttes panen ma ette, mis viimast mitte ei riku, kui öelda: mõisate härrastemaju, aedu ja parke kasutatakse riiklikkudes ja kogukondlikkudes huvides, see on seesama, kui öeldakse — on rahvuslik omandus. Erasikute kätte antakse nad ainult sel juhtumisel, kui neid riiklikkudeks otstarbeks kasutada ei saa.

**J. Temant** (maal.): Kui minu mälu mind ei eksita, siis ei või see ettepanek hääletamisele tulla, sest seda ei ole enne tehtud. (J. Wain, sd.: Ega see omandus muuseum ei ole.) Mina ei tea seda, kas ta muuseum uurijale on, härra Wain teab seda muidugi paremini, sest ta teab, kuidas kõik põllutöölised

Seewaldi lähewad, kuid igatahes meil on teatud juhtnöörid, millest meie peame kinni hoidma ja milledes ära on nähtud, missugustel tingimistel võiwad ettepanekud III lugemisel arutamise alla tulla. Seda ettepanekut enne tehtud pole ja sellepärast peab ta ära langema. Ma pean ütleva, et iga päew toob meile uusi mõisteid juurde. Sarnane mõiste on „rahvuslik omandus“, millest jutt praeguses eel nõus. Ehk oleksid härrad pahemalt poolt nii lahked ja seletaksid, mis see mõiste ilma sellekohaste korraldusteta tähendab. Mina, kui lihtne riigikodanik, kes nende riigi seaduste järele peab elama, mida teie siin välja töötate, tahaksin teada, mis see mõiste § 24. peaks tähendama.

Ma oleksin tänulik, kui mind selle tarkuse osaliseks lastakse saada.

Juhataja **A. Birk:** Komisjoni aruandja lõpusõna ei tarwita. Pean teatama, et selles mõttes, nagu rhs. Wain ette pani, on siin halvasti redigeeritud.

**J. Lõo** (rhv.): Nii palju kui mina mäletan, pandi sotsiaaldemokraatliku rühma poolt ette, et need majad rahwa omanduseks saawad ja võeti II lugemisel vastu.

Juhataja **A. Birk:** Rhs. Wain'i poolt on ettepanek tehtud § 24. teisiti redigeerida: „Panen ette § 24. järgmiselt redigeerida: Mõisate härrasmaju, aedu ja parke kasutatakse riiklikkudes ja kogukondlikkudes huvides. Erasikute kätte antakse neid ainult sel juhtumisel, kui neid riiklikkudeks ehk ühiskondlikkudeks otstarbeks kasutada ei saa. Sotsiaaldemokraatliku rühma nimel J. Wain.“

Kodukorra järele § 3. silmas pidades ei saa seda parandust mitte hääletamisele võtta, sest et ta teisel lugemisel mitte ette pandud ei olnud. § 24. tuleb hääletamisele sel kujul, nagu ta komisjonis ette pandud: „Mõisate härrasmajad ühes aedade ja parkidega on jagamata rahvuslik omandus.“ (Hääletatakse.) 28 häälega poolt, 31 vastu on see paragrahw välja jäetud.

Aruandja **J. Zimmerman** (loeb): § 24. Kehwemaile maatarwitajaile annab riik abi ehituste, inventaari muretsemise ja maaparanduste jaoks pikaajalise kustutatawa laenu näol. Suuremaulatuslikud ja põhjalikumad maaparandused tehakse riigi ehk omawalitsuse kulu ja korraldusel.

Juhataja **A. Birk:** (Hääletatakse.) § 25 on 68 häälega poolt mitte

ühegi hääle vastu ja 17 erapooletuks jäämisel vastu võetud.

Aruandja **J. Zimmerman** (loeb): § 26. Inwentaar antakse väikepõllupidajatele väljaostu teel eraomanduseks.

Juhataja **A. Birk**: (Hääletatakse.) § 26. on 62 häälega poolt, 5 vastu ja 24 erapooletuks jäämisel vastu võetud.

(Paremalt poolt naer: Sotsid on eraomanduse poolt.)

**J. Piiskar** (sr.): Teisel lugemisel jäeti paragrahw välja, mis rääkis maapõue warandusest ja selle edaspidisest kasutamisest. Minu arwates on see küsimus ülitähtis ja õieti kiire. Meil näiteks tehakse kawatsusi ja tahetakse tarwitada suuremal määral põlewkiwi, kuid kuidas saab seda tarvitada, kui tema jääb endisel alusel eraisikute võimkonda, kes võib olla seda mitte wabaks tarvitamiseks ei anna. See on praktiline küsimus. Ma ei hakka seda pikemalt seletama, juhul ainult tähelepanu selle peale, et Asutawa Kogu ringkondades olid kawatsused laiemal ulatusel, mille läbiwiimise puhul peeti silmas meie valuuta kindlustamise mõttes just põlewkiwi. Võib olla tekib teisigi sarnaseid küsimusi päewakorrale, mis otse tegelikku laadi kannawad. Ma juhul ka tähelepanu selle peale, et teistes riikides, näiteks Inglismaal, on söekaewanduste natsionaliseerimise küsimus päewakorrale tõusnud, nii et siin ka mitte midagi läbiwiimatut sellest küljest ei ole, sellepärast kordan mina ettepanekut, mis teisel lugemisel välja jäeti, et kõik maapõues peituwad warandused tunnistatakse riigi omaks. Maapõue waranduste kohta antakse eriseadus.

Juhataja **A. Birk**: Rhs. Piiskar paneb ette järgmine paragrahw üles võtta, mis II lugemisel arutamisel oli: „Kõik maapõues peituwad looduswarad tunnistatakse riigi omaks. Maapõue warade walitsemise ja kasutamise kohta antakse eriseadus välja.“ (Hääletatakse.) See on paragrahw 37 häälega, 25 wastuseismisel ja 26 erapooletuks jäämisel vastu võetud.

Aruandja **J. Zimmerman** (loeb): Peatükk 5. Maapank. § 27. Kõigi maa uuendusega ja tarvitamisega seotud rahaliste operatsioonide jaoks asutatakse maapank.

Juhataja **A. Birk**: (Hääletatakse.) See paragrahw on 60 häälega, mitte ühegi hääle wastuseismisel ja 25 erapooletuks jäämisel vastu võetud.

Aruandja **J. Zimmerman** (loeb): Peatükk VI. Seaduse maksmapanemine. § 28. Selle seaduse tegelik maksmapanemine ühes õigusega korraldawaid määrusi anda, jääb Wabariigi Walitsuse hooleks.

Juhataja **A. Birk**: (Hääletatakse.) See paragrahw on 59 häälega, 1 wastuseismisel ja 27 erapooletuks jäämisel vastu võetud.

Maaseaduse eelnõu on III lugemisel läbi. Kodukorra § 39. põhjal tuleb see III lugemise lõpul terwe sisuga korraga hääletamisele. Korra kohta on sõna rhs. Temant'il.

**J. Temant** (maal.): Panen ette seda seadust salaja hääletada.

**M. Martna** (sd.): Panen ette nimeliselt hääletada.

Juhataja **A. Birk**: On ette pandud hääletada salaja ja nimeliselt.

**J. Uluots** (maal.): Minu arwates tuleb selle salajase hääletamise peale järgmiselt waadata. Meie teame, et inimesed, kes siin praegu rahwaesitajatena istuwad, on walitud teatawa partei lipu all. Parteis võib olla on aga niisugused inimesed, mõjumehed, kes ei lase rahwaasadikuid oma tahtmise ja südametunnistuse järele hääletada. (Kära.) Ma pean tunnistama, et rääkides üksikute partei liikmetega olen arusaamisele jõudnud. (Wahelhüüe: Kellega? Tooge nimeid.) Teie tahate nimesid. Wõtame näiteks praeguse kohtuministri härra Olesk'i. Kui ma temaga isiklikult räägin, siis on ta tubli mees. (Naer.) Aga kui tööerakond selle maaseaduse vastu töötab, ei või ma seda tubliks teoks nimetada. Ma arwan sellepärast, paremat tahtmist peaks praegusel juhtumisel arwesse võtma. Niisugusel hääletamisel ei saaks walitseda partei terror, waid iga rahwaesitaja saaks oma parema arwamise järele talitada. (Hüüded paremalt poolt: Õige!) Muidugi, ma saan aru, kui pannakse ette nimelist hääletamist teostada, siis sarnasel korral partei liidrid saawad tähele panna, kes on see patune, kes julgeb partei tahtmisele vastu toimetada. Sellest seisukohast on muidugi kasulik nimeline hääletamine.

Aga ma arwan, partei seisukoha peab kõrwale jätma ja oma parema tundmise järele otsuse tegema. Kellele, nagu tähendasin kahjulik on, saavad muidugi vihasutama, aga ma arwan, seda rohkem saab rahwas oma saadikuid armastama. (Wahel hüüepahemalt poolt: Ainult jesuiidid seletawad nii.)

**Juhataja A. Birk:** Sõna on rahwaesitajal Olesk'il asjalikuks märkuseks.

**L. Olesk (töer.):** Ma ei tea mitte, mispärast rhs. Uluots paremaks pidas minu nime nimetada, et mina teisiti kuidagi mõtlen kui ütlen, seda loen ma kuri-tahtlikuks laimamiseks ja seda warjuheitmist minu peale ei loe ma mitte aumehe kohaseks.

**Juhataja A. Birk:** Sõna on rahwaesitajal Uluots'al faktiliseks märkuseks.

**J. Uluots (maal.):** Minu arwates on herra kohtuminister täiesti eksiarwamisele jõudnud. Nagu teie tähele wõisite panna, ei laitud mina teda mitte üks natukenegi ja laimamisest ei wõi sellepärast ka juttugi olla. Ma olen teda ainult kiitnud. (Üldine naer.)

**K. Ast (sd.):** On tehtud 2 ettepanekut: 1) maaseadus lõpulikul kujul kinnisele hääletamisele panna ja 2) nimelisele hääletamisele. Mina toetan nimelist hääletamist ja sellel põhjusel, et rahwaesitaja on inimene, kes oma tegude eest peab wõima wastutada ja kelle üle on wõimaldatud riigikodanikkude kontroll. Kes ennast tahab sellega otse kui wastutuse eest päästa, et ta endaie sarnase hääletamise wõimaluse loob, mille juures teadmatuks jääb, kuidas see wõi teine rahwaesitaja oma tahtmist niisuguse põhipanewa seaduse juures awaldab, siis peab olema tahtmine kõrwale puigelda, ja ma arwan, et ühelgi rahwaesitajal, kes oma peale pandud kohuseid kanda suudab, ei peaks põhjust olema oma arwamist warjata, ta peab seda kaitsema kunni lõpuni ja ses sihis töötama.

**Juhataja A. Birk:** Kodukorra järele peab nimeline hääletamine tulema, kui 10 liiget seda nõuawad.

**J. Uluots (maal.):** See on ju wäga õige, mis herra Ast tõendas, et rahwaesitaja peab awalikult toimetama ja selle

eest wastutust kandma. Kuid ma tahan üht teist suurt põhimõtet, mida kõik toetawad, ette tuua. Ma siin salajase hääletamise nõudeid ja tarwidust pikalt seletama ei hakka, kuid peapõhjus, miks salajast hääletamist soowitakse, on kõigile teada. Maailmas on tugewad ja kanged olemas ja vähemad, ja vähemad on ka wiimased, ja esimesed wõiwad teiste peale surwet awaldada. Nõnda on awalikul walimisel rahwa enese juures. Ma arwan küll, et meil on siin түsedamad ja wägewamad mehed, aga ma pean siiski tähendama, et ka siin on nõrgemaid ja nemad ei saa tahes wõi tahtmata wastu seista tugewatele ja juhtidele, waid peawad tahes wõi tahtmata ennast partei tahtmise alla painutama, kuigi nad isiklikult selle wastu oleksid. Sellepärast toetan seda ettepanekut, mis herra Temant tegi.

**J. Tõnisson (rhw.):** Rahwaerakonna rühm ei wõta küll sellest seaduseelnõu hääletamisest osa, aga on igatahes selle wastu, et salajat häälteandmist tarwitada. (Käteplagin pahemal pool. Hüüded: Ainult jesuiidid nõuawad salajat.)

**Juhataja A. Birk:** Hääletamise korra kohta räägib kodukord järgmist: Kui 10 liiget nõuab salajat hääletamist, siis tuleb see hääletamisele. Kinnine hääletamine wõib ka nimeline olla, kui  $\frac{1}{2}$  koosolijatest liigetest seda nõuab. Kinnise hääletamise ettepanek tuli esmalt, sellepärast ma panen ta ennem hääletamisele. Kes on selle poolt, et hääletamine salajane oleks? (Hääletatakse.) Kõigist 7 häält on poolt, nii et see ettepanek on tagasi lükatud. Kes on selle poolt, et hääletamine nimeline oleks? (Hääletatakse.) Koos on 88 rahwaesitajat, nendest on 60 nimelise hääletamise poolt hääletanud, seega on kaugelt üle  $\frac{1}{2}$  liikmete nõusolemine olemas. Enne hääletamist on sõna soowinud akl. Kruus hääletamise motiwide kohta.

**H. Kruus (sr.):** Käesolew elnõu, mis meil ees seisab lõpulikult ja otsustawalt, on wõtnud kuju peajasalikult kokkuleppes kahe erakonna wahel. Ta sisaldab eneses paragrahwe, mille poolt meie ei saa olla, samuti on kõrwale jäetud paragrahw esimese puhul meie poolt ette pandud liisandus, mille järele ka wõimalik oleks

olnud tarwiduse korralt talumaid wõõrandamisele wõtta. Kõigest sellest hoolimata leiame meie siiski, et hääletamisele tulew seadus üldiselt on wastuwõetaw. Meie näeme seda peawäärtust, mis selles eelnõus seisab ja mis feodaalwõimu likwidatsiooneni igatahes wiib, kui wägewad wõimud seda ei sega, ja sellepärast hääletame meie selle ettepanud seaduse poolt.

**Juhataja A. Birk:** Sõnasooiwijate nimekiri on lõppenud. Nii panen mina pärast III lugemist maaseaduse eelnõu, nagu ma tähendasin kodukorra järele, terve sisu korraga hääletamisele. Ma palun neid, kes saalis on, nende nimelühendamise puhul wastata „poolt“ wõi „wastu“. Rhs. J. Ainson (puudub), J. Ammerman (poolt), A. Anderkopp (poolt), A. Arras (puudub), E. Asson (poolt), K. Ast (poolt), R. Astrem (poolt), K. Baars (poolt), A. Bachman (puudub), A. Birk (A. Birk, rhw.: Ei wõta osa), M. Bock (puudub), A. Ehrlich (A. Ehrlich, rhw.: Ei wõta osa), K. Einbund (puudub), J. Ernesaks (poolt), W. Ernits (poolt), T. Grünthal (puudub), G. Grünwald (puudub), K. Haho (puudub), J. Hünerson (wastu), J. Jaakson (J. Jaakson, rhw.: Ei wõta osa), A. Janson (poolt), J. Jans (puudub), K. Inglis (poolt), L. Johanson (poolt), P. Johanson (poolt), E. Jonas (puudub), K. Ipsberg (wastu), M. Juhkam (puudub), J. Järwe (puudub), A. Jürman (puudub), T. Kalbus (poolt), N. Kann (wastu), A. Kaplur (poolt), A. Kapp (wastu), P. Karin (poolt), J. Kartau (poolt), H. Kikson, (poolt), H. Koch (wastu), K. Konik (poolt), K. Kornel (K. Kornel, rhw.: Ei wõta osa), J. Kuk (puudub), H. Kuusner (H. Kuusner, rhw.: Ei wõta osa), M. Kurs-Olesk (poolt), H. Kruus (poolt), J. Kärner (poolt), N. Kõstner (puudub), A. Laar (A. Laar, krst.: Ei wõta osa), J. Lattik (J. Lattik, krst.: Ei wõta osa), J. Lindros (poolt), T. Loik (poolt), P. Londo (poolt), K. Lukk (poolt), J. Lõo (J. Lõo, rhw.: Ei wõta osa), N. Maim (N. Maim, rhw.: Ei wõta osa), H. Martna (poolt), M. Martna (poolt), H. Mets (poolt), J. Mets (poolt), J. Meyer (wastu), J. Mikiwer (poolt), M. Neps (puudub), E. Nipman (poolt), H. Nurk (poolt), M. Nõges (puudub), A. Oinas (poolt), L. Olesk (poolt), A. Onton (poolt), H. Oraw (poolt), A. Ostra (poolt), K. Parts (K. Parts, rhw.: Ei wõta osa), Chr. Peiker (poolt), H. Piip (puudub), J. Piiskar

(poolt), J. Ploompuu (J. Ploompuu, rhw.: Ei wõta osa), Th. Pool (poolt), J. Poska (J. Poska, rhw.: Ei wõta osa), H. Press-Jansen (poolt), Joh. Päts (poolt), K. Päts (wastu), W. Päts (poolt), H. Pöhl (erapooletu), P. Pöld (puudub), M. Püüman (poolt), J. Raamot (puudub), J. Ratasepp (poolt), M. Raud (poolt), H. Raudsepp (poolt), A. Rei (puudub), J. Reinthal (puudub), J. Reintam (J. Reintam, rhw.: Ei wõta osa), M. Reisik (M. Reisik, rhw.: Ei wõta osa), E. Rosenwald (E. Rosenwald, rhw.: Ei wõta osa), P. Ruubel (puudub), A. Schulbach (poolt), A. Schipai (A. Schipai, rhw.: Ei wõta osa), J. Seljamaa (poolt), J. Semper (poolt), A. Sorokin (puudub), A. Sternfeldt (A. Sternfeldt, rhw.: Ei wõta osa), O. Strandman (puudub), E. Säck (poolt), J. Sõnajalg (poolt), T. Talbak (puudub), N. Talts (poolt), A. Tellman (poolt), J. Temant (wastu), W. Tomberg (poolt), A. Tulp (poolt), J. Tõnisson (J. Tõnisson, rhw.: Ei wõta osa), A. Uibopuu (A. Uibopuu, rhw.: Ei wõta osa), J. Uluots (wastu), J. Uustalu (puudub), J. Wain (poolt), A. Weiderman (poolt), A. Weiler (poolt), A. Westerberg (poolt), J. Westholm (J. Westholm, rhw.: Ei wõta osa), E. Wilde (poolt), K. Wirma (poolt), J. Zimmerman (poolt).

Wist on kõik nimed hüütud. Nüüd loetakse hääled ära. — Hääletamise tagajärjed on järgmised: poolt on hääletanud 63 saadikut, wastu 9, erapooletuks on jäänud 1, hääletamisest ei ole osa wõtnud 20 saadikut. Sellega on maaseadus III lugemisel wastuwõetud. (Kauakestew kiiduawaldus pahemal pool ja keskel.)

##### 5. Tööerakonna rühma ettepanek Wabariigi Walitsusele juhtnõõride andmise asjus maaseaduse maksmapanemise kohta.

**A. Anderkopp** (töer.): Meie erakond leiab, et käesolewal seadusel eluline tähtsus on, mispärast seda wiibimata teostama tuleb hakata, ilma et tema maksmapanekuga weel wiiwitataks. Ajutise walitsemise korra § 13.

põhjal wõib see seadus rahwahääletamisele tulla, kuid silmas pidades tema elulist wajadust ja teisest küljest seda, et tema maksmapanemisega mitte ei wiiwitataks, olen mina tööerakonna rühma nimel Asutawa Kogu juhatusese sisse andnud järg-

mise ettepaneku, mis selle seaduse lõppu tuleks lisada ja mis järgmiselt käib: „Käesolewal seadusel on edasilükkamatuse iseloom.“

**J. Tõnisson** (rhw.): Maaseaduse arutamine on lõpule jõudnud ja ta on wastu võetud. Kui nüüd tehakse uus ettepanek veel mingit eriseadust välja anda, siis peaks see küll eriti arutamisele tulema. Ei või nõus olla sellega, et tehakse lisandus selle seaduse kohta, mis juba wastu on võetud. See ei ole mitte mõni redaktsiooni komisjoni kätte andmine, vaid see on kõigesügavama ulatusega kawatus, mille kohta peab eriti läbi räägitama ja sellepärast olen ma täiesti selle wastu.

**L. Olesk** (töer.): Lugupeetud rahwasaadikud! Minu arusaamise järele ei saa mitte sellele seisukohale asuda, millele rhs. Tõnisson asus, sellepärast et see ettepanek, mis selle seaduse maksmapanemise kohta on tehtud, ei ole iseenesest mitte selle seadusega olulises ühenduses, vaid see on üks meie kodukorras ettenähtud juhtumõtetest, mis ühekordsel hääletamisel wastu võetud võib saada. See ettepanek ei kanna mingisugust seaduse paragrahwi kuju, ega ei sisalda eneses mingisuguseid raskeid mõtteid, mis üksik-asjaliste lausete ja sõnade viisi läbi arutada tuleksid, vaid see on ainult põhimõte, mis selge on ning millega võib nõus olla või mitte nõus olla. Mina arwan, et see täiesti kooskõlas on meie wabariigi walitsemise korraga. Selle § 13. ütleb, et nende seaduste wastuwõtmiseks või tagasilükkamiseks, millel edasilükkamatuse iseloom on, on tarwis 25.000 hääleõiguslikku kodanikku või  $\frac{1}{4}$  Asutawa Kogu liigetest. Selle paragrahwi järele ei ole tarwis mingisugust iseäralikku korda, vaid siin tuleb tarbekorral ainult konstateerida, kas sellel seadusel on edasilükkamatuse iseloom, või ei ole tal seda iseloomu mitte. Kui sellel seadusel edasilükkamatuse iseloom on, siis ei saa ta mitte rahwahääletamisele tulla. Siinjuures peame silmas pidama, mis jaoks meie Asutaw Kogu koos on. Asutaw Kogu seab omale ülesandeks Eesti wabariigi põhiseadust välja anda ja wabariigi aluseid kindlaks määrata, samuti ka tähtsamaid ühiskondlikka seadusi välja töötada. On selge, et just maaolude korraldamise seadus see seadus on, mis Asutawa Kogu ülesandeks on. Ühelgi Asu-

tawa Kogu liikmel, kes seda seadust on välja töötanud, ei või kahtlust olla selles, kas sel seadusel on edasilükkamatuse iseloom või mitte. See peab igaühele, kui see seadus juba läbi on läinud, selge olema. Kui seda seadust mitte edasilükkamatuks tunnistada, siis tähendaks see seda, et ta tuleb rahwahääletamisele panna ja see oleks minu arwates ainult üks kunstlik Asutawa Kogu ea pikendamine, millel mõtet ega eesmärki ei ole.

**Juhataja A. Birk**: Ma konstateerin seda, et see, mis rhs. Anderkopp rääkis, käib tõega kokku. Asutawa Kogu juhatusel on sisse tulnud järgmise sisuga teadaanne: „Asutawa Kogu juhatusel. Tööerakonna rühma nimel teen ettepaneku maaseaduse III lugemise järgi järgmist wabariigi walitsemise korra § 13. tingitud juhtnööri selle seaduse tekstis sisse võtta: Käesolewal seadusel on edasilükkamatuse iseloom.“ — See ettepanek oli juhatuses täna arutamisel. Juhatus leidis, et sellesse seadusesse ei saa mitte III lugemisel uusi paragrahwe juurde lisada. Juhatus adresseeris selle ettepaneku maakomisjoni, kuid nähtawasti ei ole ta sinna jõudnud.

**H. Kuusner** (rhw.): Selle seletusega, mis kohtuminister siin andis, ei saa meie kuidagi leppida. Meie kodukorra § 30 räägib, et iga ettepanek, mis eneses sisaldab mingisugust määrust, tuleb arutamisele kolmel lugemisel. Tööerakonna rühma poolt tehtud ettepanek sisaldab eneses sarnast määrust ja peab kolmel korral arutamisele tulema. Siin ei saa ka mitte sugugi ajutise põhiseaduse peale põhjendada, sest rahwahääletamise seadus on alles II lugemisel ja meile ei ole teada, kuidas see seadus üksikasjaliselt wastu võetakse. Meie ei või sellega mitte rahul olla, et väikene enamus, mis hääletamise juures nõutakse, seda võib ümber lükata. Meie ei tea mitte, mis sugusel kujul võetakse referendumi seadus wastu. Tööerakonna rühma ettepanekut ei saa mitte nende ettepanekute hulka lugeda, mis kannawad juhuslikku laadi või mis sisaldawad eneses ainult näpunäiteid, vaid meie arwame, et see on kõigetõsisem määrus. Ma waidlen selle wastu, et seda täna ära otsustada, sest referendumi seadus ei ole veel wastu võetud.

**A. Anderkopp** (töer.): Ma kuulen praegu sõna — wägistamine. Mina niisu-

guse sõna — wägistamise — tarwitamiseks siin mitte põhjust ei näe. Wägistamist ei wõi Asutawale Kogule mitte ette heita, kui ta oma otsustamise õigust tarwitada tahab. Ma näitan oma ütelustes ära, et siin mingisugust sõna wägistamist ka ette näha ei ole. Rahwaesitajale on õigus jäetud algatusõiguse korras nõuda, et see seadus rahwahääletamisel kas muudetud saab wõi tagasi lükatud saab, nii et sellest küljest wägistamisest rääkida täiesti asjatu oleks. Mis nüüd sellesse puutub, et ettepanek küllalt täpipealne ei ole, siis pean ma ütleva, et see pole mitte seadus, waid ainult juhtnõor, mida on soovitatud sisse wõtta pärast maaseaduse III lugemist maaseaduse teksti. Nõnda on kindel, et ta kui juhtnõor ainult ühel lugemisel arutamisele tuleb, et sellele wormilisest küljest wastu waielda ei saa. Rhs. Kuusner'i seletust, et referendumi enne toime panna ei saa, kui referendumi seaduseelnõu läbi pole wiidud, ei saa meie mitte põhjendatuks pidada. Meie ajutises walitsemise korras on ette nähtud, et rahwal referendumi õigus on wastuwõetud seaduste kohta, ja seda õigust ei saa temalt Asutaw Kogu mitte ära wõtta. Meie wõime ühe ja teise seaduseelnõuna ette panna ja kui meie seda punkt-punktilt arutama hakkame, siis wõime neid ja nende sisu ju väga mitmekülgsest seletada. Meil pole mitte tegemist nüüd, nagu ühelt poolt seletatakse, seadusega ja nagu teiselt poolt öeldakse, määrusega, waid meil on tegemist üksiku juhtnõoriga, mis mitte ei pea tulema kolmele lugemisele, nagu kodukorras on ette ära nähtud, waid seda juhtnõori on tarwis seaduse maksmapanemise juurde seletuseks, mismoodi seadust teostada tuleks. See küsimus juhtnõori maksmapanemise kohta on selgesti ära tähendatud ajutise walitsemise korra § 13-das. Juhtnõori eelnõu on juba eile Asutawa Kogu juhatusel sisse antud ja wist ka rahwaesitajatele laiali saadetud, nagu kodukord nõuab, 24 tundi enne Asutawa Kogu koosolekut, nõnda et temaga tutvuneda on wõidud. Mingisugust sisulist arutamist tema kohta ette wõtta ei saa, sest ta pole, nagu juba ütlesin seadus, waid ainult juhtnõor. Järelikult wõib teda ühel lugemisel wastu wõtta, sest ta puudutab ainult teatawa seaduse maksmapanemise korda.

**Juhataja A. Birk:** Ma pean ettepaneku kohta järgmist tähendama, et ta mitte rahwaesitajatele kätte saadetud ei

ole, sest et sellekohast teksti sisse antud pole. Palun teksti sisse anda, et tema poolt ja wastu 2 rahwaesitajat sõna wõtta saaksid.

**J. Tõnisson (rhw.):** Siin ei ole mitte selles mõttes wägistamisest kõneldud, et rahwahääletamine tühjaks tehakse. Enamus oli see, mis ta oli selle seaduse wastuwõtmise puhul. See enamus paneb ennast, kui ta tahab, maksma. Siin on aga tähtis see, mille wastu ka waieldakse, et kui Asutaw Kogu ühe otsuse teeb, siis peab see otsus tõsine olema. Sellepärast nõuab kodukord iga määruse ja seaduse kohta kolmekordset lugemist. Ühekordsel lugemisel wõib wastu wõtta ainult ühekordset määrust, kuid mitte määrust, mis põhiseaduses juba ette on nähtud. Niisuguse tähtsa küsimuse otsustamist ei wõi parlament omale mitte nii kergeks teha, et ta selle uisapäisa wastu wõtab, ilma et seda kolmel lugemisel hoolsasti läbi kaaluda saaks. Seda nõuab kodukord ja kui meie selle wastu teeme, siis rikume parlamendi õigustunnet.

**Juhataja A. Birk:** Sõna on korra kohta rahwaesitajal Uluots'al.

**J. Uluots (maal.):** Ma arwan, et praegust ettepanekut maaseaduse ligema juhtnõori wastuwõtmise kohta siin mitte ära hääletada ei saa. Siis kui tahetakse sarnast ettepanekut teha, siis peab sellele ettepanekule teine wälimus antama. See peab siis... (Müra pahemal pool.) Noh, öelge siis, härra Konik, mis ta õieti on? (Wahelhüüe pahemalt poolt: Teil oli sõna korra kohta, aga mitte sisuliseks arutamiseks.) Teie panete selle ette, kui üleminekuwormeli, kuid mina ütlen, et ka üleminekuwormelina ta seda mitte ära ei ütle, mis teie tahate kätte saada, kui ta aga mingisugune siduw määrus peaks olema, siis peab ta seadusena välja antama ja seaduslikul teel seda tegema.

**Juhataja A. Birk:** Ma kannan sissetulnud paranduse ette, see on järgmine: „Asutawa Kogu tööerakonna rühma nimel teen ettepaneku maaseaduse wimase paragrahwi järele kolmandal lugemisel järgmine wabariigi walitsemise ajutisest korrast (§ 13) tingitud juhtnõor maaseaduse maksmapaneku kohta wastu wõtta: — käesolewal seadusel on edasilükkamata iseloom.“

Juhatuse seisukohta kaitstes, pean ma tähendama, et niisugune lisandus mitte arutamisele ega hääletamisele tulla ei wõi. Kui selle wastu protesteerida tahetakse, siis on see kodukorras ette nähtud. — Asutaw Kogu läheb päewakorra II punkti juurde. On ettepanek tehtud koos-

olek lõpetada. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on otsustatud koosolek lõpetada. Järgmine koosolek on otsustatud pidada teispäewal kell 4 p. l. Kuulutan koosoleku lõpetatuks.

Koosolek lõpeb kell 8.32 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Asutawa Kogu abiesimees **A. Birk.**

Abisekretäär **H. Raudsepp.**